

DOĞU SÖZCÜLÜĞÜNE SOYUNMUŞ BİR AYDIN: KEMAL TAHİR

Abdurrahman Şen*

Anadolu topraklarının tarihine en yüzeysel biçimde baktığımızda bile görürüz ki; taşıdığı kültürel birikim ve coğrafi özellikler başta olmak üzere birçok gerekçeyle daima başka milletlerin hedefi olmuştur.

Bizans döneminde başlayan, Osmanlı döneminde süren, günümüzde de bütün açıklığıyla devam eden bu hedef olma hâli, ister istemez hep “bu topraklar nasıl korunur?” sorusunu da beraberinde getirmiştir.

Milli devletlerin ortaya çıkmaya başladığı 19. Yüzyıl sonlarından itibaren birer birer yayılma gösteren siyasî fikirler de “kültürü koruma” anlayışı yanı sıra “kimlik” arayışı konusunda da farklı farklı görüşlerin ortaya çıkmasına yol açmışlardır.

Konumuz kültür olduğunda, kültür – medeniyet ilişkisine vurgu yapmadan konuya girmek eksiklik olacak. Bu sebeple, kendisi de bir romancı olan Mustafa Miyasoğlu'nun “Devlet ve Zihniyet” isimli eserinden şu satırları paylaşmak istiyorum: “İnsanı dışı doğru toplum ve devlet değerleriyle ele alırken içe doğru da kültür ve medeniyet değerleriyle düşünmek zorundayız. Günübürlük yaşamadan evrensele uzanan hayatımızda, değerlerin birbirini bütünleyen özelliklerini gözden uzak tutmamak gerekir. Toplumu oluşturan fertler birbirlerine kültür değerleriyle nasıl bağlıysa, devlet de öylesine medeniyet değerlerine bağlıdır. Kültürü toplumun inanç, düşünce ve sanat ürünleri üzerinde edinilmiş bilgiler toplamı olarak ele aldığı şekil olarak bakabiliriz. Demek ki insanı yaşatan, yaşatıcı kılan kültür ve medeniyet değerleridir. Toplumun etkinliği de devletin gücü de bu nlara bağlıdır.”

Bu bilgiler doğrultusunda, 6 asır hüküm sürmüş ve yansımaları bugün de

* Director General, Bureau of Culture, Istanbul City

devam edegelen bir medeniyet olan Osmanlı dönemine baktığımızda, “batı” hele hele “batılılaşma” gibi kavramların toprak kayıplarının yaşanmaya başladığı dönemlerdeki arayışlar arasında konuşulmaya başlandığı görülür. O günlere kadar içeride ve dışarıda kabul görmüş bir gücün yansıması olan hâkimiyetin gerektirdiği tanımlamalarla, kavramlarla düşünüp konuşmakta olan Osmanlı aydınlarının karşılaştığı bu yeni kavramı, “batılılaşma”yı uzun süre yerli yerine oturttuğunu söylemek çok da kolay değildir.

Osmanlı, yeni karşılaştığı bu kavram üzerinden başlattığı arayışları çerçevesinde; başta Fransa olmak üzere Avrupa ülkelerine eğitime yolladığı gençlerinin, döndüklerinde getirdikleri batılılaşma yandaşı kavramlarla siyaset ve fikir dünyasında ayrışmaların başlamasına da yol açmışlardır.

Anadolu topraklarına bu açıdan baktığımızda, Osmanlı İmparatorluğu’nun toprak kayıplarının yaşanma sürecinde başlayan yeni arayışlarda “taraf” olanların ortaya koyduğu, takipçilerinin geliştirdiği fikirler arasında “Batı” tanımlaması çok farklı anlamlarla da olsa daima yer edinmiştir. Bu yer edinme dönemindeki Türk aydınları arasında “Batı”yı her bakımdan taklit etmekten yana olanlar bulunduğu gibi “Batı”ya her zaman şüpheyle bakılmasını öğütleyenler de azımsanmayacak sayıda… İkinci gruba girenler genel olarak; “Batı’nın tekniğini, ilmini, sanatını ölçü olarak alalım ama kılığı - kıyafeti, ahlak anlayışı bizi ilgilendirmez” noktasında görüş belirtmişlerdir.

Yeni karşılaşılan kavramları anlamaya, gereklerini yapmaya gayret etmekte olan Osmanlı aydınları tam da bu açıklarını kapatmaya gayret ediyorken uluslararası bir sıkıntıyla karşılaşır. Sebepleri, gerekçeleri ne olursa olsun, 6 asrı geride bırakan Osmanlı İmparatorluğu bir anda dünya savaşının içinde bulur kendini…

Tanzimat ve Meşrutiyet ilanlarıyla geçen yılların ardından, 1. Dünya Savaşı’na 10 milyon kilometrekarelik toprağa sahip olarak giren imparatorluk aydınları savaş sonrasında bir taraftan kaybedilen 9 milyon küsur kilometrekare toprak parçasının acısını yüreklerinde hissederek… Diğer taraftan da elde kalan 780 bin kilometrekarelik toprak parçasının kıymetini anlamaya çalışırlar.

İmparatorluktan cumhuriyete geçen ülke aydınlarının yaşanan bu toprak kayıplarıyla beraber kafası da karışmıştır.

Bunca toprak ve insan kaybının sebebi nedir?

Siyaset, düşünce dünyası vb. alanlarda toplumun yol göstericileri arasındaki sorumlular kimlerdir?

Hangi düşünce sahiplerinin siyasî tercihleri ülkeyi bu noktaya getirmiştir?

Günümüzde de yankıları ve cevaplarının aranması sürdürülen bu sorulara sağlıklı açıklamalar getirebilmek için ne gibi düşünceler geliştirilmeli, nasıl davranılması gerekmektedir?

Türkiye’de konuyu “dil”, “alfabe”, “kılık – kıyafet” vb. alanlardaki yenilikler ve değişiklikler ekseninde tartışmayı sürdürenler ilk günden beri vardır.

Genel bir bakış açısıyla asıl tartışmanın “batılılaşma” denilen kavramın taraflarının siyasî uzantuları arasında ilk günkü tazeliğinde sürdürüldüğünü söylemek yanlış olmaz.

Bu tabloyu Kemal Tahir şu cümlelerle yorumlar; “... Tanzimat, Osmanlı düzeninin tasfiyesi, Avrupa düzenini topluma yerleştirmek girişimidir. Genç Osmanlılar bu türkiyü çağırırlar, Jön Türkler bu türkiyü söyler...

Yani, senin anlayacağın, ‘Devlet elden gidiyor, aman çare?’ diyenler, bula bula batılılaşma’yı çare bulmuşlar. Türk okumuşu ve aydını kerameti batı düzeninde gördü...

Halk katılmıyordu bu görüşe... Bu yüzden yöneten-yönetilen ikilemi çıktı ortaya...

Buna halk-aydın çatışması da diyebilirsiniz...

Tanzimat’la başlayan süreç, hiçbir değişiklik göstermeden, imparatorluğun batılılaşması olarak Cumhuriyete kadar geldi dayandı.”

Türk siyasî ayrışmalarıyla iç içe yürüten fikir arayışları arasında kendine özgü yaklaşımları ve bakış açılarıyla dikkat çeken, dünyadaki alışılmış kalıplara pek uymayan bir isim olarak Kemal Tahir, Türk kültür dünyasında çok özel bir yere sahiptir.

Yakından tanıyan biri olmanın yanı sıra hakkında araştırmalar, çalışmalar yapanlardan yazar İskender Özsoy şöyle anlatır Kemal Tahir’i; “Hemen hemen her konuyu sorular sorarak gündemine alan ve üzerine düşünen Kemal Tahir, Türkiye’de aydın olmanın sorumluluğunu yıllarca tek başına taşıyan bir isimdir. Ve elbette o, Türk romanının da anıt ismidir.

Kendine sorular sorması, bu sorulara ülkemizin tarihi ve sosyal gerçekleri çerçevesinde yanıtlar araması, tabu ilan edilen bazı konuları cesaretle tartışma ortamına getirmesi onun temel ve değişmeyen ilkelerindedir.

Hazır reçetelerle sırt çeviren Kemal Tahir, dünyaya tek yönlü bakmaya alışmış olanlar için yadırgayıcı oldu.

Geçmişle hesaplaşmasını, sağlam temellere oturtulmuş bir gelecek için ölene

dek stürdüren Kemal Tahir Osmanlı'yı, Osmanlı toplum yapısını iyice araştırıp kavramadan yaşadığımız günleri kavrayamayacağımızı savundu.

Bu yüzden o, sığ görüşlü yarı aydınların gözünde hep Osmanlıcı olarak kaldı.”

Kemal Tahir; temelde, sosyalist bakış açısı ve laik tercihleri olan birisidir. Türkiye’de bu yöndeki siyasi kabuller sebebiyle Osmanlı anlayışına karşı durması, Batı’dan gelen her şeye çok daha açık olması gerektiği kabul edilirken, Kemal Tahir tamamen tersi yöndeki söylemleriyle ayrı ve özgün bir kişilik sergilemiştir.

Kemal Tahir Türk romancısının ana ödevini görüşleri doğrultusunda anlatırken, roman konusundan hareketle siyasete kadar uzanan alanlarda da batılılaşmayı nasıl anladığını şöyle ortaya koyar; “İmparatorluk kurmak gücüne sahip Türk insanının geleceği kurtaracak cevherini, bu cevherin tarih boyunca taşıdığı insancıl birikimi, bu birikimin gelecekte işe yarar yönünü bulup açıklamaktır. Gerçekçi roman, içinde yer alan belirli tipler üzerinden, toplumun ileride karşılaşabilmesi muhtemel durumlarda nasıl davranabileceğini kestirmesine zemin hazırlar.

Bir insanı gerçekten tanıyabilmek, onun geçmişinde ne tür şeyler yaşadığını tahmin edebilmek demektir. Bugünkü hâli de gelecek için fikir vermektedir. Esas gerçekçi romanların ödevi ise bu fikre katkı sağlamaktır.

Kolaya kaçmayacağız, yolun kestirmesine inmeyeceğiz, gücümüzün erdiğince gerçekçiliğe koşulacağız; o zaman geveze Batı papağanı yerine, ağırbaşlı Doğu insanı olmanın rahatlığına kavuşacağız. Ben, Batı-Doğu konusunu böyle ele alıyorum.”

Az önce söylediğim gibi... Türk aydınları ve fikir adamları arasında “Osmanlı”yı yorumlama açısından fikir ayrılığı içinde olan aydınlarımız arasında, “sosyalist” hatta “Marksist” düşünce ile hareket edip de “Osmanlı savunucusu” olmakla tanınan Kemal Tahir, her siyasi düşünce için dikkatle incelenmesi gereken bir yazar ve düşünce insanıdır.

Kemal Tahir, yaygın kanaatle roman yazarı olarak tanınmasının yanı sıra fikirleriyle de öne çıkan bir yazar ve düşünce adamıdır. Asıl ismi İsmail Kemalettin Demir olan Kemal Tahir, 15 Nisan 1908 yılında İstanbul’da doğmuştur. Babasının görevi nedeniyle Anadolu’nun farklı şehirlerini gezerek coğrafya ve şartları hakkında fikir edinme şansına sahip olmuştur. Eğitimi bitirdikten sonra memurluk yapmış, gazete ve dergiler çıkararak sosyolojik, siyasi, edebî tespitlerini yaptığı ilk yazılarını buralarda yayınlamıştır. On sekiz romanı, bir hikâyesi ve ölümünden sonra notları ve mektuplarından derlenmiş,

fikirleriyle ilgili önemli kaynak oluşturan on beş eser yayınlanmıştır. Türk milleti için kültürel, siyasî değişim ve gelişimlere şahit olmuştur. Dönemin şartlarını değerlendirirken sadece bir aydın olarak değil, geçmişinden kopmamış bir birey olarak fikirlerini savunmasıyla yaşadığı çağın “bilinçsiz Batı hayranı” aydınlarından ayrılmıştır.

Sürekli gelişen, yenilenen, kendisiyle hesaplaşan, düşünen ve gördüğü gerçekleri düşünceleriyle birleştirip süzgeçten geçirdikten sonra söyleyen cesur bir yazar olarak eserlerini bilinçli bir “yerlilik” kaygısıyla yazmıştır. Edebî hayatı boyunca: “Yine yanılmışız yahu” diyerek, kendi yanlışlarını bile düzelterek bir dürüstlüğün örneği olmuştur... 21 Nisan 1973 yılında İstanbul’da geçirdiği kalp krizi sonucu vefat etmiştir.

Kemal Tahir yaptığı tespitler, ortaya koyduğu düşünceler ve eserlerle yaşadığı dönemde neler olup bittiğini bizlere en yalın biçimde aktarmaya çalışmıştır.

Bu süreçte dikkatleri çeken en önemli unsur, Anadolu insanı ile olan yakınlaşması ve romanlarındaki tiplere bu anlayış ve gözlemlerini lâyıkıyla yansıtabilmiş olmasıdır. Türkiye’nin ruhunu kendi anlayışı, bilgisi, birikimi ve yorumlamaları doğrultusunda oluşturduğu prensiplerine uygun yaklaşımlarla arayan bir aydındır Kemal Tahir...

Geliştirdiği Anadolu merkezli düşünce modeli ve Anadolu’nun yerliliğine olan sadakatiyle örnek olmuş bir Türk edebiyatçısı ve düşünürdür.

Sık sık; “Binlerce yıllık birikimimizi bilmeden nereye gidiyoruz arkadaş?” sorusunu soran Kemal Tahir, bu ve benzeri sorgulamalarıyla uyutulmaya çalışıldığına inandığı milletini uyandırmaya adanmıştır ömrünü.

En çok üzerinde durduğu ve “hastalık” olarak gördüğü “batılılaşma”ya her fırsatta temas eder ve kime benzemek istediğimizi doğru değerlendirmemiz gerektiğine dikkat çekmek ister.

Batılı insanların, kâğıt üstünde özgürlüğüne kavuştuklarını sandıkları noktada, asıl anlamıyla “insanlığından vazgeçmek zorunda” kaldıklarını iddia eder. “O halde batılılaşmak mı istiyoruz yoksa insan olarak mı kalmak istiyoruz?” sorusuna zemin hazırlar. Kemal Tahir bu eleştirileri yaparken özeleştirici yapma olgunluğundan da geri kalmaz ve; “Milletlerin geleceği tarihleriyle kurulur” uyarısını da yapar.

Batı’ya olan hayranlığın doruk noktasına çıktığı bir dönemde O’nun “Osmanlı hayranlığı” olarak klişeleştirilen tavrı ve Osmanlı kültürünü model göstermiş olması Türk aydın çevrelerinde özellikle dikkat çekicidir. “Yabancı olan her

şeyden ancak onu millî kültürümüzle aşabildiğimiz takdirde yararlanabiliriz...” diyen Kemal Tahir, “Türk tipi batılılaşma” tercihinin Türk milletinin başına felaket getirdiğine inanmıştır.

Kemal Tahir’e göre batılılaşma Türk sanatına çok şey kazandırmıştır ama bütün kazandırdıklarını ortadan kaldıracak çapta da zararı olmuştur. Çünkü Kemal Tahir’e göre batılılaşma Türk toplumunu iki gerçekli toplum haline getirmiştir: “Bizde Batılılaşma, bilmediklerimizi alarak bilgimizi zenginleştirmek yoluyla işimize yarayacakken, bizde kendi millî bilgimizi tekmeleyerek bırakmak biçiminde uygulanmak istenmiştir.”

Osmanlı döneminden başlayarak, Türkiye’nin batılılaşma biçim ve uygulamalarını değerlendirir ve eleştirirken kullandığı “biz” içinde, aslında bütün Asya ülkelerini, kültürlerini kast ettiğini asla unutmamak gerek! Çünkü Kemal Tahir’e göre kültür – medeniyet – devlet gibi kavramlar birbiriyle sağlıklı devamlılıklar ve birliktelikler sergiledikçe köklü ve güçlü milletlerin var olmasına zemin hazırlarlar.

Temsil ettiği medeniyetin öncü bir temsilcisi olan Osmanlı’nın tarihî görevini tanımlarken, misyonu gereği çevresindeki tüm ülkelerle, özellikle mazlum milletlerle yakından ilgilenip, onları savunacak mekanizmalar geliştirdiğini ileri süren Kemal Tahir, batı – doğu kıyasını da aslında adalet ve zulüm ekseninde kurar. Batıyı zulüm ve sömürünün merkezi olarak tanımlayan Kemal Tahir’e göre doğu kültürleri insanlığı, adaleti, gerçek hümanizmayı temsil eder.

Bu noktada, Kemal Tahir’in tüm insanlarda dikkat çekmek istediği aslında batı – doğu kavramlarının çıkış noktasını da doğru anlamak gerektiğidir. Yaşanan olaylara, tartışılan konuların özüne bakarak özellikle ve öncelikle ifade etmeliyim ki: batı – doğu kavramları asla coğrafi tanımlamalar değildir. “Batı – doğu” ayrıştırılması, tanımlaması tamamen, siyasete hizmet amacıyla kullanılan kültürel bir tanımlamadır!

Kültürümüzü, ülkemizi özellikle de İstanbul’u yakından ilgilendiren bir noktayı da batı – doğu kavramlarının coğraflığı noktasındaki hatırlatmama katkı için sizlerle paylaşmak istiyorum.

Doğu Roma İmparatorluğu, Bizans dönemlerinden itibaren İstanbul Sultanahmet’te var olan Million Taşı, Hristiyanlık inancına göre kutsal kabul edilen bir simge olarak şehrin tarihindeki yerini almıştır. Şehrin hatta dünyanın merkezi olarak kabul edilegelen Million Taşı’nın merkeziliğine vurgu yapmak üzere, “ Her yol Roma’ya çıkar!” denilmiştir. Bu merkezî kabul zamanla, “Million

taşı dünyanın merkezidir!” görüşünü de kabul edilir kılmuş, yaygınlaşmasını sağlamıştır. O güne kadar Million Taşı dünyanın merkezi kabul edilirken, 1884’den itibaren İngilizlerin Greenwich Gözlemevi’ni (Rasathane) inşa edip, “bundan böyle dünyanın merkezi burasıdır!” deyip, dünyanın görünürdeki coğrafi konumunu da ona göre belirlemesiyle “Doğu” - “Ortadoğu” - “Uzak doğu” kavramları kullanılmaya başlanmıştır.

Görünürde coğrafi bir tanımlama olan batı - doğu kavramının, aslında siyasî bir damgalama olarak kullanılmaya başlandığının en belirgin noktalarından biri olarak; Afrika kıtasının kuzeyindeki iki ülkenin konumlandırılmalarını örneklemek yeterlidir. Kuzey Afrika’daki Mısır bir “doğu ülkesi” olarak tanımlanırken, Mısır’ın daha doğrusundaki İsrail daima bir “batı ülkesi” olarak kabul edilegelmiştir.

Ülkeleri tanımlarken, “doğulu” ya da “batılı” tanımlamasının coğrafi konumu değil de o ülkenin siyasî rejiminden, ekonomik ve sosyal gelişmişliğine kadar birçok kıstası işaret ettiğini günümüzde kabul etmeyen yok gibidir.

Dolayısıyla, batı - doğu kavramlarını, siyasî bir tercih ve tanımlama olarak görmek, konuyu anlamamızı da yorumlama kolaylığımızı da sağlaması açısından dikkatlerden kaçırılmaması gereken bir inceliklerdir.

Tekrar Kemal Tahir’in batılılaşmaya bakışına dönecek olursak... Batı ve doğu kavramlarının siyasî, sosyal ve özellikle de kültürel geçmişleri üzerinden yorumlarda bulunan Kemal Tahir, doğulu bir toplumun batılılaşmaya yönelmesiyle bütün milli özelliğini yitireceğini söyler. Batılılaşma tercihiyle beraber artık o milletin kendi kişiliği ile tarihsel gelişimi ile çelişmekte olduğuna dikkat çeken Kemal Tahir; “Adamlarını batılı olarak yetiştirmeye kalkan bir devlet artık hiçbir şart altında sağlam doğu politikası güdemez, kurtarıcı, bağımsız davranışlar gösteremez.” der.

Kemal Tahir’e göre Türk sanatçıları, üç şeye şiddetle muhtaçtır; “kültüre, sağlam bir dünya görüşüne, bu görüşün ışığında, Türkiye’yi ve Türk insanını Osmanlılıktan bugüne kadar kendimizce anlamaya, tanımaya...”

Bu bakış açısıyla, Kemal Tahir’in etkisinin sadece edebiyat alanı ile sınırlanmamış olup, içine iktisatçıları, hukukçuları, mimarları, tarihçileri, edebiyatçıları, sinemacıları, tiyatrocuları, müzikçileri, mimarları, siyaset ve iş adamlarını alan geniş aydınlar kitlesinde gerçekçi bir milli şuur doğmasına yol açtığını ileri süren Türk sinemasının önemli yönetmenlerinden Halit Refiğ usta, yakın dostu olan Kemal Tahir’in çevresinin özelliklerini sıralarken çok başka

noktalara da dikkatlerimizi çeker: “Sağlığında Kemal Tahir’in etrafında toplanan insanların ne kadar değişik ve çeşitli oldukları düşünülürse, Kemal Tahir’in çok cepheli kişiliği de daha iyi anlaşılır.

Her cins adam bulunurdu Kemal Tahir’in çevresinde: Solcular, sağcılar, Müslümanlar, hristiyanlar, dinsizler, gençler, yaşlılar, çocuklar, kadınlar, sarhoşlar... başka yerlerde bir araya gelmelerine katıyen imkan olmayan bir sürü insan, zaman zaman birbirlerinin varlıklarını yadırgayarak onun etrafını alırlardı.

Kemal Tahir’in, benzeri olmayan toplayıcı bir kişiliği vardı. Terbiyesini muhafaza etmek şartıyla herkese açtı kapısı. Ve Kemal Tahir, kendisini kimseye ve hiçbir gruba dahil hissetmeden, düşüncelerini, karşısındaki ister anlasın ister anlamasın, herkese açardı. Düşünce onun için hiçbir zaman son durağını bulamayan sonsuz bir gelişim halindeydi. İleri sürülmüş ve sürülen her düşüncenin mutlaka karşıtlarını bulurdu. Bu karşıtların vardı sentezlerle de yetinmez, çoğu zaman etrafındakileri şaşırtırcasına, sentezlerin içindeki kendi karşıtlarını arardı.

Onun teorik olarak karşıtlıklardan sentezler bulma düşüncesi, pratikte çelişkili Türkiye gerçeklerinden, akılcı bir milli birlik kavramına erişmenin yollarını gösteriyordu. Bu açıdan Kemal Tahir, birbirinden farklı özellikleri kullanılarak, parçalanmaya ve bölünmeye çalışılan Türk toplumunun bütünleşme arayan ‘kolektif vicdan’ın temsilcisidir.

Türkiye’nin son iki asırdır yanlışları yaşamak zorunda bırakıldığına inanarak, uğradığı haksızlıklar olarak gördüğü uygulamaları çeşitli zemin ve zamanlarda eleştirmiş olan Kemal Tahir gibi isimlerin hâkim siyasî ve edebî kurumlar tarafından itibarsızlaştırılmaya çalışılmasının da gözlerden kaçmaması gerek.”

Kemal Tahir, bir milletin gelişiminin yine kendi tarihine dönüp ondan ders çıkarmasıyla, dil ve kültürüne sahip çıkmasıyla başarılacağını söyleyen Türk aydınlarından biridir.

Türkiye’de yapılan alfabe devrimi sonrasındaki dil çalışmalarını; “diliyle oynanan bir ülkenin, tarihi ve kimliğiyle de...” oynanmış sayılacağını söyleyerek eleştirir. Batılılaşmayı kolaylaştırmak adına yapılan harf devrimi nedeniyle mevcut nesillerin, kültürün kaynağını oluşturan eski harfli 400 bin yazma ve 200 bin basma eserle irtibatının koptuğunu ve “tarihsiz” yettiğini söyler.

Eserlerini oluştururken de fikirlerini paylaşırken de çok önem verdiği dil; fikir dünyasının en önemli dayanağı ve onun ayrılmaz bir parçasıdır Kemal Tahir’e göre. Çünkü; fikrin geliştirilmesi, açıklanması ve aktarılması dil aracılığıyla

gerçekleştirilmektedir. Dilin geçirdiği çalkantılar tüm bu fikir ve duygu dünyasını zedelemekte, iletişimi geciktirmekte hatta zaman zaman imkânsız hâle bile getirebilmektedir. Alfabe değişikliği ile birlikte yapılan eser çevirileri ve deyimlere bulunan alternatifler dil meselesini oldukça zorlaştırmıştır.

Batıdan; gerçeklerimizi gün yüzüne çıkarabilmek amacıyla metot almanın, bilgiyi, buluşları, icatları, her türlü bilimsel yenilikleri kabullenmenin karşısında değildir Kemal Tahir... Ama... Batıdan, özellikle siyaset, düşünce ve kültür alanlarında kalıplar almanın, alınan bu kalıpların aynıyla ülkede uygulamaya konulmak istenmesinin mutlaka ayırımına varmak gerektiğinin altını çizer.

O, Türk aydınının, Türk siyasisinin, Türk romancısının da bu millî bilinçlendirmede katkısı olması gerektiğini söylemiştir.

Kemal Tahir, “Batılılaşma” kelimesinin sözlükteki anlamına bakmanın bile doğu insanını uyarmaya yetmesi gerektiğine inanır. Bu düşüncesini de şu cümlelerle destekler; “Batılılaşma kelimesinde, batılı olmayan bir toplumun kendi benliğinden vazgeçerek ondan büsbütün sıyrılarak bir başka ‘şey’ olmaya çabalaması anlamı, yani bir toplumun bazı nedenlerle geri kaldığı eş toplumlara yetişmesi anlamı değil imkânsız zorlaması anlamı vardır.”

O, çözümü yerlilikte ve ulusal köklerde arar. Bu sebeple; “Sanatta en büyük sahtecilik millî kalıplara yabancı özler doldurmakla olur.” diyen Kemal Tahir, eğer öze dönüş aşamasına edebiyat ve tiyatro için bakılacak olursa ilk olarak Türk destanlarını anlamının önemini vurgulamış, tarihini bilmeyen toplumların geleceklelerini de inşa edemeyeceklerini ifade etmiştir.

Taklit ve dayatma olarak gördüğü batılılaşmayı inandıkları doğrultusunda eleştiren yazar, Osmanlı'nın ilk dönemini anlatırken “kerîm devlet” yani “Sömürüye ve sınıflaşmaya imkân vermeyen, tebaanın güvenliği dışında iktisadî ve sosyal durumunu da gözeten, toprakta kuru mülkiyeti elinde bulunduran devlet...” tanımlamasını kullanmış, geliştirdiği “yerli toplumcu anlayış” sebebiyle Marksistlerden de tepki görmüştür.

Kemal Tahir, Marx ve Engels'in doğu toplumları üzerine olan görüşlerini çok detaylı biçimde incelemiş Türk aydınlarının önde gelen isimlerinden biridir. Ancak klasik Marksist öğretinin Osmanlı'yı ve Türk toplumunu anlamak noktasında yetersiz kaldığı sonucuna ulaşmış, Batı kalıplarının Türk kültürüne, devlet teşkilatlanma geleneğine uyum sağlayamayacağına bu sebeple de sorunları çözemeyeceğine inanmıştır.

Kemal Tahir'e göre; “Bir toplumun modernleşmesi için tarihini inkâr etmesi,

kötülemesi, ondan kesinlikle kopmaya çabalaması zorunlu değildir. Çünkü bilim ve kültür insanların baba mirasıdır. Bu ortak maldan miras payını çekip almak içinse yalnız ve yalnız onu kullanabilme, yararlı kılma gücünü ispatlamak yeterlidir.”

Kemal Tahir, başta aydınlar olmak üzere Türk insanına batıdan gördüklerini alıp ardından da kendi malı gibi davranarak hataya düştüğüne inanarak tekrar tekrar hatırlatmalarda bulunur. Batıda görülen her şeyin olduğu gibi alınmaması gerektiğine inanır Kemal Tahir ve; “Alınsa bile bize uymaz. Çünkü bir ülkenin ölçüleri diğer bir ülkeye aynen uygulanamaz.” derken; “Elbise yaptırırken terziye ölçü vermesini biliyoruz da bir sistemi almak istediğimiz zaman sosyal bünyemizin ölçülerini neden aklımıza getirmiyoruz?” diye sorar...

Kemal Tahir, dünyadan habersiz, içine kapanık bir milleti de doğru görmüyordu: “... Batıdan hiçbir şey almayacak mıyız? Hayır! Elbette alacağız. Ama alacağımız şeyin doğuşu sırasında var olan koşulları bilmemiz; sonra da kendi toplum yapımıza ne kadarının uyacağını ve ne kadarının aksayacağını tespit edip, kendimize uygun hâle dönüştürmemiz gerekecektir.”

Kemal Tahir’e göre; “Sanat eseri bir yargılamadır. Büyük sanat eserleri bizi daha derin düşünmeye, böylece temel meselelere inmeye, onlara yeni çözüm yolları aramaya zorlar.”

Bu çerçeveden olmak üzere, yazılarında sıkça kullandığı bazı kavramları nasıl tanımladığına kısaca bakmamızın, Kemal Tahir’in düşünce dünyasını anlamamıza yardımcı olacağını düşünüyorum. Her biri hakkında ayrı ayrı tez çalışmaları yapılabilecek kavramlardan bazıları ve Kemal Tahir’in tanımlamalarını şöyle özetlemek mümkün:

Yerleşmek: “Sanatta en büyük sahtecilik, millî kalıplara yabancı özler doldurmakla olur. Hiçbir sanat eseri yüzde yüz yerli olmadan büyük olamaz. Yerli olmanın şartı, biçimde olduğu kadar özde de yerleşmektir.”

Yerlilik: “Hiçbir milletin sanatı yüzde yüz yerli olmadığı gibi yüzde yüz yabancı kopyacılığı ile de var olamaz. Toplumların iç kanunlarında olduğu gibi dış kanunlarında da insanların birbirleriyle alışverişe girmeleri, kaçınılmaz bir var olma şartıdır. Başka memleketlerin sanat ve fikir eserleriyle kurulacak ilintiler bu açıdan ölçüp biçilmelidir.”

Batılılaşma: “Bugün içinde debelendiğimiz ekonomik-sosyal zorluklarımızın kaynağı, 19. yüzyıl başından bu yana batılı sömürücü, emperyalist güçlerin, kendi çıkarlarına göre bizi batılılaşmaya zorlamalarından ve bizim bu zorlamaya bilir bilmez koşulmuş olmamızdır.”

Kültür ve Dil: “Kültür ve dil birbirlerinden ayrılmazlar. İkisi bir arada gelişirler. Dilde üstünlük yaratamayan bir milletin düşünceleri de kapalı, dar ve sınırlı kalır.”

Dil: “Bir milletin entelektüel özellikleri yüksek bir seviyeye ulaşamaz, dil ruhtan mahrum olursa orada büyük bir nesir doğamaz... Dil ve hayat ayrılmaz kavramlardır... Milletin dili ruhudur, ruhu da dili... Akla esen her kelimeyi teklif ederek bir dilin zenginleşeceği inancı, dil bilgisi diye bir ilim kolunun var olduğunu inkâr etmekle birdir.”

Arayış: “Neyi niçin aradığını önceden bilemiyorsan hiçbir yerde, hiçbir şeyi bulamazsın. Yanıldığının ispatını bile...”

Kemal Tahir, Türk kültür ve siyasetinin, fikir dünyasının önündeki “batılılaşma” tercihini tabu olarak görür; “Bugünkü zorluklarımızı kesinlikle çözmeyi isteyip istemediğimiz, 200 yıldan beri içinde debelendiğimiz batılılaşma meselesi gerçekten ve en büyüğünden en küçüğüne kadar bütün tabuları bir yana iterek aydınlanma işine başlayıp başlayamayacağımıza bağlıdır. Şimdilik başımıza bela olan tabuların en öldürücüsü ise bu batılılaşma tabusudur.”

Kemal Tahir, kendisini sözcüsü gibi gördüğü tüm doğulu toplumların batılılaşmaya yönelince bütün millî özelliğini yitirmeye, kendi kişiliğiyle tarihsel gelişimi ile çelişmeye yönelmiş olduğunu ileri sürer.

Kemal Tahir, insanlarını Batılı olarak yetiştirmeye kalkan bir devletin artık hiçbir şart altında sağlam yerli politika güdemeyeceğine, bağımsız davranışlar gösteremeyeceğine inanır ve; “Bir toplumun yolu, geleceğinde değil, tarihinde kesilir. Bir toplumu tarihsiz bırakmak, onu, modern silahlarla silahlanıyor görünerek, kesinlikle silahsız bırakmaktır” diyerek tarihi doğru okumanın ve anlamının önemine vurgu yapar.

Batılılaşmayı, millî kimliğin gelişmesinin önündeki engel olarak gören Kemal Tahir, gerekli gördüğünde doğulu düşünürlerden, yazarlardan da alıntılar yaparak düşüncelerini desteklemeye çalışır. Mesela, Hindistan asıllı yazar Rudyard Kipling’in; “Doğu doğudur. Batı da batı... Bu ikisini hiç kimse, hiçbir zaman ve hiçbir yerde bağdaştıramaz.” sözünü paylaşmasını bu doğrultuda değerlendirmek gerekir.

Tarihi, “yaşadığımız günlerin gücü, gelecek günlerin ise rehberi” olarak gören, “Türk toplumu zaman içinde kendi tarihine yabancılaşmıştır.” düşüncesini sık sık tekrarlayan Kemal Tahir, bu durumun sonucu olarak Türk insanının geleceğini şekillendirmekte zorluklar yaşadığını ileri sürer.

Ölümünün üzerinden 43 yıl geçmesine rağmen Kemal Tahir, romanları,

görüşleri ve notlarıyla bugün de Türk düşünce dünyasındaki dikkat çekici yerini korumaktadır.

Kemal Tahir, Türk kimliğinin sağlıklı devamının, karşılaştığı veya ilgi göstermeye başladığı yanlış tercihlerden kurtulup, sorunlarını doğru tesbit edebilmesiyle mümkün olduğunu sık sık vurgular. Bu noktada tekrar ifade etmeli ki... Sözleri sadece kendi milletine, Anadolu insanına değil, başlangıçta da ifade ettiğim gibi doğulu tüm toplumlaradır...

Bu açıdan bakarak değerlendirdiğimizde Kemal Tahir, sadece Türkiye'nin değil dünyanın düşünce kalıplarını da zenginleştirebilecek fikrî zenginliği ve özgünlüğüyle de çok önemli bir romancı ve düşünce adamıdır.

Anadolu Türk insanının tarih içindeki yerini belirleyen ana faktörün Osmanlı dönemi olduğuna inanan Kemal Tahir, bu sebeple tüm çalışmalarında Osmanlı'ya özel bir yer ayırmıştır.

Kısacası Kemal Tahir'in kimlik konusuna bakışını değerlendirirken, özetle; Osmanlı'nın ve milli benliğin anlaşılma çabasıyla beraber batılılaşmanın sorgulanması demek olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Taş ve kristal üzerinden yaptığı kıyaslamaya göz attığımızda, Kemal Tahir'in hem batı - doğu kıyaslamasındaki estetik bakış açısını hem de değerlendirme tercihini daha yakından anlamış oluruz...

Kemal Tahir, Osmanlı'nın tarih sahnesinden çekilmesini bir yenilgi, bir kayıp olarak görür. Bu gerçekten yola çıkarak, Osmanlı'yı küçümsemeye çalışanlara da doğunun temsilcisi olarak gördüğü Osmanlı'yı "kristal", batıyı ise "taş" olarak misallendirir ve sorar; "... bizim anlayacağımız, bir kristalle taş çarpışmış, taş kristali kırmış!... Taş mı değerli, kristal mi, diyorum size... Hadi, cevap isterim!..."

Konuşmamızı, Kemal Tahir'in genel düşüncelerinden bir derlemeyle sonlandıralım;

Milli onurdan üstün hiçbir şey yoktur.

Osmanlı imparatorluğu, batı sömürüsüne karşı doğunun savunma zorunluluğundan meydana gelmiş, tamamıyla ayrı ve karşı özellikte bir kuruluştur.

Kendi dilini, ana dilini doğru olarak kullanmak vatanseverliklerin en yücelerindedir.

Kendi gerçeklerimizi, derinlemesine ve genişlemesine bilmedikçe hiçbir yabancı kültürden, bilimden hatta teknikten yararlanabilmek söz konusu olamaz.

Kitaba saldırmak gerilik, cahillik belirtisi değildir, aynı zamanda dünyayı geriye döndüreceğini sanan delilik belirtisidir.

Doğu insanların, batı insanların gerçekleriyle yetinmeye hakları yoktur.

Türkiye, batıya hiç benzemeyen bir toplumdur. Anadolu Türk insanının tarihi, batı insanı tarihinin geçtiği aşamalara uğramamıştır. Bu sebepten insanlarımızın olaylar karşısındaki davranışlarını, duygularını meydana vuruşları batı insanınkine hiç benzemez.

Bir toplum için en büyük facia, okuma yazma bilmeyenlerin yüzdesindeki çokluk değil, okuma yazma bilenlerin, okuldan çıktıktan sonra artık kitap okumamalarından meydana gelen gizli kara cahilliktir.

Türk romancısının ana ödevi; imparatorluk kurma gücüne sahip Türk insanının geleceğini kurtaracak cevherini, tarih boyu taşıdığı insancıl birikimi, bu birikimin gelecekte işe yarar yönünü bulup açıklamaktır.

Batılılaşma bizim sanatımıza çok şey kazandırmıştır ama bir kötülük etmiştir ki bütün kazandırdıklarını ortadan kaldırdı sayılır. O da bizi iki gerçekli toplum haline getirmesidir.

Tarihten kaçmak, namustan, doğruluktan, bilgiden kaçmaktır.

Batı insanı, tarihi oluşumu içinde yalnız bırakılmış kişidir. Türk insanı toplumun gerçekten ayrılmaz bir parçasıdır.

Bizde batılılaşma, bilmediklerimizi alarak bilgimizi zenginleştirmek yoluyla işimize yarayacakken, kendi milli bilgimizi tekmeleyerek bırakmak biçiminde uygulanmak istenmiştir. Batılılaşmayı savunanlarda halkın yadırgadığı işte bu düşman davranıştır.

동양 사전에 헌신한 지식인: 케말 타히르

압두르라흐만 쉐*

[국문초록]

터키의 정치 분리와 맞물려 진행되었던 사상들 중 자신의 고유한 접근과 관점으로 주의를 끌고, 세상에 존재하는 혼란 틈에 어울리지 않는 인물인 케말 타히르는 터키 문화계에서 아주 특별한 위치에 있다.

과거를 상쇄하는 일, 건전한 기초 위에 세워질 미래를 위해 죽을 때까지 계속 노력한 케말 타히르는 오스만 제국, 오스만 제국 사회의 구조를 충분히 연구하고 파악하지 않고는 우리가 살았던 시절을 파악하지 못할 거라고 주장했다. 이러한 이유로 그는 알팍한 관점을 가지고 있는 지식인들의 눈에는 항상 오스만 인으로 남아 있게 되었다.”

케말 타히르는 기본적으로는 사회주의 관점을 가지고 있으며, 세속주의를 선호하는 인물이다. 터키에서 이러한 정치적 이유 때문에, 반대편에 선 것들로 특별하고 고유한 개성을 펼쳐 보였다. “오스만 제국”을 해석하는 면에서 관점 차이를 가지고 있는 지식인들 중에, “사회주의자” 심지어 “마르크주의자” 사교로 행동하면서, “오스만 제국 옹호자”라는 것으로 알려진 케말 타히르는 주의 깊게 연구할 필요가 있는 작가이자 사상가이다.

케말 타히르는, 익히 소설가로 알려진 것 이외에 사상으로도 부각되는 작가이자 사상가이다. 본명이 이스마일 케말레틴 데미르인 케말 타히르는 1908년 4월 15일에 이스탄불에서 태어났다. 아버지의 임무 때문에 아나톨리아의 다양한 도시를 돌아다니면서 지리와 조건에 대해 생각할 수 있는 기회를 얻게 되었다. 교육을 마친 후 공무원으로 일했으며, 신문과 잡지를 발행하면서 사회학, 정치, 문학에 대한 비평을 했던 첫 글들을 발표했다. 18편의 소설, 단편 소설 1편 그리고 사망 후 메모들과 편지들을 모은, 그의 사고들과 관련된 중요한 자료가 되는 15권의 작품이 출간되었다. 그는 터키 민족을 위해, 문화적, 정치적 변화와 발전들을 관찰했다. 당시의 조건들을 평가하면서 단지 지식인 뿐만 아니라, 과거와 단절하지 않은 개인으로 자신의 생각들을 고수했으며, 그가 살았던 시대의 “의식 없는 서양 선망자” 지식인들과는 구별된다.

케말 타히르는 터키의 혼을 자신의 관점, 지식, 축적물 그리고 분석들에 따라 형성한

* 이스탄불시 문화국장

원리들에 적합한 접근들을 가지고 모색했던 지식인이다.

그가 발전시킨 아나톨리아 중심의 사고 모델과 아나톨리아의 토속성에 대한 헌신으로 모델이 된 터키 문학가이자 사상가이다.

“이방의 것들은 오로지 그것을 우리 민족문화에 접목시킬 경우에만 유용할 수 있다.” 라고 말한 케말 타히르는, “터키 스타일의 서구화” 선호는 터키 민족에게 재앙을 가져올 것이라고 믿었다.

케말 타히르에 의하면 서구화는 터키 예술에 많은 것들을 가져다 주었지만, 한편으로는 받아들인 그 모든 것을 없앨 정도로 큰 피해를 주었다. 왜냐하면 케말 타히르에 의하면 서구화는 터키 사회를 두 개의 분리된 사회로 만들었기 때문이다. “서구화는 우리가 모르는 것들을 가져와 우리 지식을 풍부하게 하는 방법이어야만 유용할 진데, 우리는 우리 민족 지식들을 건어차 버리는 형태를 취하며 이를 적용하려고 했다.” 케말 타히르는, 동-서양 비교를 정의와 억압의 축에서 논의한다. 서양을 억압과 착취의 중심부로 정의한 케말 타히르에 의하면 동양 문화는 인류애, 정의, 진정한 휴머니즘을 대변한다.

케말 타히르는 동양 사회가 서구화를 지향함으로써 모든 민족적 특징을 잃어버릴 것이라고 말한다. 서구화 선호와 함께 이제는 그 민족이 자신의 개성과 역사적 발전과 갈등하게 된다는 것에 주목한 케말 타히르는, “국민을 서양인으로 양육시키려고 시도하는 국가는 이제 그 어떤 조건 하에서도 건전한 동양 정치를 할 수 없고, 독립적인 행동을 보여주지 못한다.”라고 한다.

케말 타히르는 한 민족의 발전은 자신의 역사로 돌아가 그것에서 교훈을 얻어내고, 언어와 문화를 보호하는 것으로 성공할 수 있다는 것을 말한 터키 지식인들 중 한 명이다.

터키에서 문자개혁 이후에 행해진 언어 관련 작업들에 대해, “언어를 가지고 장난하는 나라는, 역사와 정체성으로...” 장난하는 것으로 간주할 수 있을 거라고 말하며 비판했다. 서구화를 용이하게 하기 위한 목적으로 행해진 문자 개혁 때문에 작금의 세대는 문화의 원천을 형성하는 옛 문자로 이루어진 40만개의 필사본과 20만 권의 책과 관계가 끊어졌으며, “역사 없이” 성장했다고 말한다.

케말 타히르는, 마르크스와 엥겔스의 동양 사회에 관한 관점들을 아주 자세히 연구한 터키 지식인들 중 가장 전위에 있는 인물들 중 한 명이다. 하지만 고전적인 마르크주의 독트린은 오스만 제국과 터키 사회를 이해하는 지점에서는 불충분하다는 결론에 이르렀다. 서구의 틀이 터키 문화, 국가 조직 전통과 조화를 이루지 못할 거라는 것이며, 이러한 이유로 문제를 해결할 수 없을 거라고 믿었다.

케말 타히르는, 오스만 제국이 역사 무대에서 물러난 것을 어떤 패배, 어떤 상실로 보았다. 이러한 사실에서 출발하여, 오스만 제국을 무시하려고 하는 사람들에게 동양의 대표자로 보았던 오스만 제국을, “크리스탈”, 서양은 “돌”로 예를 들면서 묻는다. “... 크리스탈과 돌이 부딪혔고, 돌이 크리스탈을 깨버렸다! 돌이 더 귀중한가, 크리스탈이 더 귀

중한가, 라고 묻고 싶다!”

주제어: 오스만 제국, 아나톨리아, 서구화, 아나톨리아의 토속성, 케말 타히르, 사회
주의.

[ABSTRACT]

An Intelligent to Vote for the Oriental History: KEMAL TAHİR

Abdurrahman Şen

KEMAL TAHİR is on the special place in the Turkey cultural society. KEMAL TAHİR basically has socialistic point of view and prefers secularism. Acting like socialist or marxist, he is considered as the defender of the Ottoman Empire and the writer, the theorist to be researched attentively.

According to KEMAL TAHİR, westernization gives so many things to the Turkish arts, but also gives big damages, because westernization makes Turkey two seperate society. "Westernization is useful when we bring what we don't know, but we accept it, throwing our national knowledge. KEMAL TAHİR discuss the West and the East by the depress and the justice. He defines the West as the center of depression and exploitation, also defines the Eastern culture as humanity, justice, true humanism.

KEMAL TAHİR says that the Eastern society will lose all the national characteristics aiming at the westernization. With the westernizatio, now the nation will conflict with its character and historical development.

Key words : westernization, the West and the East, Socialist, the Ottoman Empire, humanity

이 논문은 학술대회(한·터문학심포지엄)에서 발표되어 무심사 게재 확정됨

